RUSKI INWALID

№ 138.

NIEDZIELA. 16 Czerwca. 1819 r.

CZYLI

WIADOMOŚCI WOJENNE.

Treść. Wiadomości Kraiowe: z Petersburga. Wiadomości Zagraniczne: Ameryka. Rozmaitości.

WIADOMOSCI KRAIOWE.

z Petersburga, 10 Czerwca.

Nayłaskawiey mianowani zostali Kawalerami, orderu *Sgo Włodzimierza 2giey klassy* Radca Tayny poselstwa i Minister Królestwa Prusskiego przy dworze Saskim *Jordan.* Tegoż orderu czwartey klassy Jenerał służby Norwegskiey *Kling.* Orderu *Stey Anny 2giey klassy*: Marszałek powiatowy Słucki *Niepokoyczycki,* tegoż orderu i stopnia z ozdobami dyiamentowemi: Radca poselstwa Królewsko pruskiego *Hoffman.*

z Taganrogu, 16 Maia.

Dzisiay w samo południe przybył tu na kwatery 42 pułk Strzelców. Mieszkańcy miasta spotkali go z powszechnem ukontentowaniem. Po skończonym marszu Ceremonialnym, Gubernator tuteyszy ugasczał usiebie, sztab i Ober Oficerów tego pułku obiadem; Zołnierze zas szeregowi iako składaiący się z dwóch partyi, to iest Rossyyskiey i Greckiey iedni po drugich ugasczani będą Dzisiay partyi Rossyyskiey, a iutro Greckiey.

Krótkie opisanie Amsztardamu.

Wyimek z nowego dzieła pod tym napisem wydanego przez Pana *von der Galen.*

Amsztardam po łacinie Amstelodamum naywiększe, nayludnieysze i naypięknieysze miasto w Królestwie Niderlandskiem, leży pod 52 stop: 21 min: 56 sec: szerokosci północney i pod 22 stop: 31 min: 50 sec: lub według drugiego rozmiaru pod 30 min: i 8 sec: długosci wschodniey. Rzeka Amstel przerzynaiąca miasto oblewa oraz mury iego z zatoką Y lub Ye. Liczbą domów w samem miescie znayduiących się dochodzi 26,500, a z przedmiesciami do 50,000. Mieszkańców w Amsztardamie rachuią do 212,000 osob. Amsztardam w wieku XII był iescze małą wioseczką gdzie sami tylko mieszkali rybacy; lecz w roku 1370 był iuż znacznem handlowem miastem. Opasany zaś murami opatrzony w bramy i Bastyiony w roku 1480. W roku 1515 liczono iuż w Amsztardamie więcey iak 2530 domów. Nayznakomitsze atoli epoki tego miasta co do ludności i ozdob iego są: rok 1585, 1599, 1612 i 1658.

Posada Amsztardamu iest niezmiernie błotnistą, i dla tego wszystkie fundamenta do-

mów założone są na długich palach dębowych, powiązanych sztabami żelaznemi. Wszystkie ulicy poprzecinane są kanałami po których znaczne statki przechodzić mogą, a które są razem ozdobą miasta i stanowią naywiększą iego wygodę tak ze względu iż wszystko wodą dostarczonem bydz może, iak równie też i przeto że się miasto w należytem utrzymuie ochędostwie Wszystkie te kanały wpadaią albo do zatoki Y albo do rzeki Amstel, która przedziela Amsztardam na dwie częsci, z których wschodnia nazywa się starem miastem a zachodnia nowem. Amsztardam zewszech stron opasany iest mocnym wałem, od strony tylko morza niema żadnych warówni; lecz dla bespieczeństwa wbito kilko rzędów pal wznoszących się nad powierzchnię wody kilka stop. Takowe rzędy pal niedopusczaią weyścia okrętom do portu w nocy, mieysca albowiem przez które wprowadzaią się dniem, na noc bywaią zamykane. Od strony nawet lądu w zdarzeniu potrzeby można miasto opatrzyc w wodę.

Naywiększą i naypięknieyszą budową Amsztardamu iest ratusz tego miasta. Położony iest prawie w samym środku miasta na obszernym i pięknym placu. Summa na wystawienie tego gmachu wydana, przeszła 50,000,000 złotych. Ma szerokości 282 głębokości 235 a wysokości niesięgaiąc wież 116 stop. Oparty iest na 13659 palach z drzewa masztowego powiązanych sztabami żelaznemi. Pierwszy raz zgromadził się w tym ratuszu magistrat w roku 1655 Kwietnia 25 dnia. Wchodzi się do niego siedmiu niewielkiemi drzwiasi. Liczba 7 zapewna oznacza tyleż prowincyi ziednoczonych. Znawcy sztuki budowniczey zarzucali omyłkę w budowie z przyczyny że gmach tak ogromny niema głównego wielkiego weyścia ani ganku; lecz iak mówią ta omyłka iest rozmyślną i dobrowolną. Wewnątrz ratusz iest wyłożony wybornym marmurem, ozdobiony iaspisem i pięknemi obrazami pęzla doskonałych mistrzów W sklepach pod ratuszem chowa się kassa sławnego banku Amsztardamskiego i strzegą się więźnie skazani na śmierć. Na wieżach iest wyborna muzyka dzwonów, która gra wtenczas kiedy kupcy zbieraią się do giełdy dla rozmaitych układów.

(*Dalszy Ciąg potem.*)

z Moskwy 5 Czerwca.

Pozawczora przybył tu urzędnik dworu Szacha Perskiego *Mahmet Hassan Han Auszarski*. Ma on zamiar iak powiadaią w dniu 9 b. m. w dalszą puścić się podróż do Czerkaska.

z Nowgoroda 7 Czerwca.

Dnia pierwszego b. m. przybył tu JW. *Michał* Metropolita Nowgorodski i Peterburgski. Licznie zgromadzony narod spotkał pasterza swoiego z ukontentowaniem i odprowadził przy chorągwiach do Duchowskiego klasztaru panien, gdzie go duchowieństwo z krzyżem i obrazami spotkało. Tam JW. Metropolita miał Wielką Mszą i po odspiewaniu *Te Deum* i odprawieniu modłów o pomyślność N. Cesarza JMści i całey Nayiaśnieyszey rodziny udał się do mieszkania swoiego, gdzie na przygotowany z rozkazu iego wielki obiad zaproszeni byli znakomitsze osoby z Duchowieństwa, urzędników cywilnych i woyskowych.

Tegoż dnia przybył tu Jenerał Artylleryi Hrabia Alexy Andrzeiewicz *Arakczeiew* po obeyrzeniu rozłożonych letnim obozem o kilka wiostr od miasta woysk w tey gubernii usadowionych. Nazaiutrz Gubernator cywilny tuteyszy dawał wielki obiad, na który tak JW. Metropolita, iak równie też Hrabia *Arakczeiew* i wielu znakomitszych Urzędników cywilnych i woyskowych byli zaproszeni.

z Woroneża 23 Maia.

Dnia wczorayszego przybył tu Gubernator Cywilny tuteyszy rzeczywisty Radca Stanu *Snurczewski*, którego licznie zgromadzony narod i władze mieyskie, oraz szlachta i urzędnicy spotkali.

WIADOMOSCI ZAGRANICZNE.

Ameryka.

W *Buenos-Ayres* utworzyła się mocna partya dla wydania woyny Portugalczykom, a do zawarcia przymierza z *Artigasem* ich nieprzyiacielem.

Wiadomość. iakoby eskadra Powstańcow uderzyła na Angielską fregatę oddziałową *Andromeda* wiozącą bogaty ładunek złota i pieniędzy, a od tey pobitą była i dwa okręty utraciła, iest zupełnie zmyslona.

ROZMAITOŚCI.

UWAGI

Nad zdolnościami człowieka, od których doskonalenie się w naukach i sztukach pięknych i przyzwoite ich szacowanie zawisły.

Ingienium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Hor.

Wszyscy ludzie maią też same potrzeby umysłu i ciała, ale codzienne doswiadczenie przekonywa nas, że ich siły i zdolnosci nie są iednakowe. Czyli ta różnica wynika z niedocieczonych taiemnic w odmienności organizacyi, czyli z nałogów i wrażeń od dzieciństwa odbieranych; pytanie to było dotąd, i podobnie na zawsze zostanie przedmiotem sprzecznych z sobą badań. Nie podpada iednak wątpliwości, że sposobność kierowania władzami rozumu, nie w iednym stopniu iest wszystkim udzielona, że ieden człowiek upatruie podobieństwa, stosunki, lub różnice tam gdzie ich drugi nie postrzega; że ieden za pierwszym rzutem oka ogarnia i kształci sobie wyobrażenie rzeczy, gdy drugi zaledwo niektóre iey części poymuie, i z tych iedney całości złożyć nie umie: ten rzeczy widziane lub słyszane zachowuie mocno w pamięci i w potrzebie wiernie ich sobie wystawia obrazy, dla drugiego wszystko iest nowem i odosobnionem w naturze; wyobrażenia obecne, zacieraią poprzednicze, doswiadczenie dzisieysze nie będzie mu w przyszłosci nauką. Co się mówi o władzach rozumu, toż samo przystosować można do władz i działań woli. U iednych namiętności tak są draźliwe, że ie rzecz naymnieysza wzbudza; miłość, nienawiść, nadzieia, boiaźń, łatwo się w nich zaymuią i całe napełniaią serce. Wzruszenia ich są gwałtowne, pragnienia gorące; wszystko czyni na nich wrażenie mocne roskoszy albo przykrości; kiedy inni w oziębłey oboiętnosci równem na wszystko zapatruią się okiem, nic nie zmięsza letargicznego ich uśpienia; zaspokoiwszy swe gwałtowne potrzeby, w zwierzęcey, że tak powiem, żyią spokoyności. Cuda przyrodzenia są dla nich widowiskiem zwyczaynem, na które nigdy nie zwrocili uwagi; a kiedy ieszcze nędza, ciężka praca, przesądy i niewiadomość, zniszczą w nich godność człowieczego iestestwa, staią się zupełnie podobnymi do żwierząt. Ludzie tacy nie są zdolni podnieść swych myśli, ani uczuć do tego wszystkiego, co iest *wielkiem* i *pięknem*, kiedy przeciwnie ci, którzy odebrali zdolność łatwego kierowania władzami rozumu, i których sercu przyrodzenie udzieliło większey czułości nie mogą weyrzeć na cuda przyrodzenia, aby się nie wznosili i nie zachwycali wyrytą na nich cechą wielkości; nie mogą suchem okiem poglądać na nieszczęscie i cierpienie drugiego, ani widzieć zbrodni bez wstrętu i obrzydzenia.

Piękne nauki i sztuki, których szczególnym celem iest *podobać się*, *bawić i wzruszać*, nie mogą bydź doskonalone, ani przyzwoicie cenione, tylko przez tych, którzy z łatwością kierowania władzami duszy łączą osobliwą czułość serca, i żywość namiętności. A nadewszystko tę twórczą zdolność umysłu, na którą one szczególniey działaią, i która iest nayobfitszem zrżódłem ich *piękności* Taką zdolnością iest *Imaginacya*, bez którey poeta i często nawet mówca, mogą bydź prawdziwymi, rozsądnymi, mogą zachować wszelkie prawidła, i przepisy, które rozum i rozsądek podaie, ale nie zdołaią się wynieść do wysokich wyobrażeń *piękności* nie zdołaią wprowadzić duszy czytelnika w przyiemne omamienia, zachwycić i przywiązać iego uwagi.

Rozum za pomocą zgłębiania i rozważania upatruie między rzeczami stosunki, dostrzega różnicy lub podobieństwa, i nabywa dokładnych poznań; pamięć ie zachowuie, i wystawia umysłowi wyobrażenia rzeczy nieprzytomnych, *Imaginacya* więcey czyni niż pamięć, nie tylko kolory żywe, ale ieszcze składaiąc rozmaicie obrazy w pamięci złożone, ukształca z nich iedną całość.

Zważmy teraz czem się Imaginacya różni od pamięci, Pamięć ogarnia samę przeszłość, *Imaginacya* zaś ze wszystkiemi wyobrażeniami przeszłości zasięga i ogarnia to nawet, co się zdarzyć i nastąpić może. Powtóre: Imaginacya wystawia nam te wyobrażenia, którym nie towarzyszy przypomnienienie, czyli przekonanie, że się kiedyś w umyśle naszym znaydowały. Za pomocą tey władzy duszy, wystawia sobie tylko te rzeczy które nigdy nie podpadały pod zmysły nasze, albo te, których uwaga nie łączy się z przekonaniem żesmy kiedy o nich myślili. Potrzecie: pamięć wystawia rzeczy w takim kształcie i

porządku w iakim się znayduią w naturze; ale gdy w pamięci czas zatrze niektóre wyobrażenia, lub przerwie ich związek, na ówczas Imaginacya pracować zaczyna, i łączy ie znowu w nieskończoney rozmaitości kształtów.

Lecz Imaginacya nie działa bez pewnych prawideł. Spaia ona pospolicie z sobą te wyobrażenia, które maią związek albo *podobności* albo *przeciwieństwa*, posłuszna iest czasem względom *używania, przyczyny, skutku i t. p.* Imaginacya któraby nieszła tą drogą i któraby losem natrafione składała wyobrażenia, zamiast obrazów doskonalszych od natury, tworzyłaby dziwaczne straszydła, właśnie iak człowiek pomieszanego rozumu. Lubo nie wszyscy ludzie maią udzieloną sobie zdolność wyobrażenia żywego rzeczy nieprzytomnych, mało iest iednak takich, którymby ten dar był zupełnie odmówionym. Ludzie prości, to iest, ci których rozum nie był udoskonalony przez naukę, i dzieci, umieią niekiedy wykreślić obraz uderzaiący, malowidło żywe tego, co mocne na nich uczyniło wrażenie, a w którym wiele Imaginacyi postrzedz można. Ludzie maiący namiętności tkliwe, wyztawiaią sobie wszystko z niezmiernem uniesieniem i zapałem. Poeta który to wszystko w wyższym powinien posiadać stopniu, przyzywa ieszcze na pomoc uwagi, i pod wszystkiemi względami przypatruiąc się swoiey rzeczy, otacza myśl celnieyszą temi wszystkiemi, które tylko związek z nią mieć mogą. Imaginacya iego przebiegaiąc wszystkie szeregi domysłów i przypuszczeń, te przyimuie, te odrzuca, tym inne naznacza mieysce, i z rzeczy nayniepłodnieyszey obfitą i płodną zrobić może.

»Chcąc *np.* wystawić okręt miotany nawałnością i grożący rozbiciem naprzód obraz ten maluie się w takim oddaleniu umysłowi memu, że go zaledwie dóyrzeć można, i ustawicznie znikać się zdaie; pragnę go zbliżyć i przytomnieyszym uczynić. Imaginacya wykreśla mi obraz wyraznieyszy iego części, i wsparta pamięcią nadaie im kształty i kolory. Nie dość na tem: okręt ten iest na morzu, nawałność nim miota; zoczmy więc co się dziać może w powietrzu, na wodach, i w okręcie samym. W powietrzu rozhukane i walczące z osobą wiatry, chmury które wydzieraiąc dzień oczom ścieraią się i uderzaią wzaiemnie. a z czarnych swoich boków błyskawicą pooranych ze strasźliwym grzmotem zgubny wyrzucaią piorun. Na wodach spienione wały, które się iedne na drugich podnoszą, bałwany nakształt gór, które zdaią się sięgać obłoków zawieszone nad bezdennemi przepasciami, w które się okręt nagle pogrąża, i znowu nadzwyczayną wypchnięty siłą, wyżey ieszcze wzlatuie: tu czarne skały, o które się morze rycząc rozbiia, i około których pływaią cząstki zgruchotanych okrętów, smutny widok dla żeglarza oczekuiącego podobney kolei! W okręcie łamią się reie, darte naciskiem żagli, trzeszczą maszty, ięczą boki okrętu falą tłuczone; sternik wysiliwszy na próżno wszystkie sposóby sztuki, zdięty iest trwogą i rozpaczą. Maytkowie zmordowani daremnym trudem; płacżliwym głosem wzywaią pomocy nieba. Bohater wyższy nad boiaźń, który im dodaie odwagi, i usiłuie wzniecić w nich ufność którey sam nie ma. Gdybym ten obraz chciał ieszcze tkliwszym uczynić, przypuszczam, że w okręcie znayduie się matka ze swym iedynym synem, albo dway nierozdzielni przyiaciele, dway kochankowie, dway bracia, i że ci w rozpaczy żegnaiąc się z sobą, mówią z westchnieniem »zginiemy!« nic mi nie przeszkadza zrobić ten okręt teatrem nayżywszych namiętności, i wzruszać naypotężnieysze sprężyny wszystkich uczuć serca, przerażać przestrachem i rozrzewniać litością.«

Z tego przykładu widzimy, że uwaga nad okolicznościami, które zwykły burzy morskiey towarzyszyć, podała nam wszystkie rysy tego obrazu. Toż samo rozumieć o wszystkich obrazach podpadaiących pod zmysły; im bardziey się nad niemi zastanawiamy, tym bardziey się w oczach naszych rozwiiaią. Jest to prawdziwe, naypospolitsze i nayłatwieysze imaginacyi działanie, które zależy na zbliżeniu okoliczności, zdarzeń, i szczególnych rysów związek z rzeczą naszą maiących.

(*Dokończenie późniey.*)

w Petersburgu

w drukarni woienney Głównego Sztabu JEGO CESARSKIEY MŚCI.